

Mekke'nin Fethine Eşlik Eden Şiir ve Temaları

Mustafa İbiş¹

Öz

Bu çalışma, şairlerin İslamiyet'in dünyaya açılmasına vesile olan Mekke'nin Fethi esnasında dile getirdikleri şiirlerini ihtiva etmiştir. Şairler içlerinde barındırdıkları şevk ve iştiaqlarını, kararlıklarını ve kahramanlık destanlarını manzum ifadelerle dile getirmişlerdir. Yazdıkları şiirlerle İslâmî davete hakaret eden muhalifleriyle mücadele etmiş ve tüm gayretleriyle İslâm'ı, Müslümanları ve Hz. Peygamber'i savunmuşlardır. Çalışma, şairlerin feth sırasında söyledikleri şiirlerini farklı konu başlıklarında toplamıştır. Konular, o dönemde söylenen şiirler değerlendirilerek tasnif edilmiştir. Sınıflandırma genel olup aynı zamanda kendi içinde de birçok alt başlıkları içermiştir. Bu yüzden, seçilen konu başlıkları kapsamlı olup farklı içeriklere sahip ve şairlerin ilk etapta vurgulamak istedikleri konulardan oluşmuştur. Makale, aynı zamanda söylenen bu şiirleri tematik açıdan ele almıştır. Söylenen bu şiirler, hem bağlamındaki anlamıyla değerlendirilmiş hem de vermek istediği mesajı tartışılmıştır. Mekke'nin Fethi'ne zemin hazırlayan olaylardan, savaşın bitimine kadar olan süreç ele alınmış ve bu konuda söylenen şiirler farklı konu başlıklarında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Şiir, Şair, Mekke, Feth.

İbiş, Mustafa. "Mekke'nin Fethine Eşlik Eden Şiir ve Temaları". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 9/1 (Mart 2025), 267-290. <https://doi.org/10.32711/tiad.1577544>

Geliş Tarihi	01.11.2024
Kabul Tarihi	13.03.2025
Yayın Tarihi	28.03.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Adıyaman, Türkiye, mibis@adiyaman.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5457-3697.

Poems and Themes Accompanying the Conquest of Mecca

Mustafa İbiş¹

Abstract

This study examines the poems of the poets during the Conquest of Mecca, a period when Islam expanded to the world. The poets expressed their enthusiasm, determination, and heroism in verse. Through their poems, the poets fought against those who opposed Islam, defending Islam, Muslims, and the Prophet Muhammad. The study compiles the poems recited during the conquest under different headings. The topics were classified by evaluating the poems of that period. The classification is general and includes many sub-topics. Therefore, the topic headings are comprehensive, have diverse content, and consist of the points the poets wanted to emphasize. The article examines these poems thematically. These poems are evaluated within their context, and their message is discussed. The study examines the poems recited from the events that paved the way for the Conquest of Mecca to the time the war ended, under different topic headings.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, Poet, Mecca, Conquest.

İbiş, Mustafa. "Poems and Themes Accompanying the Conquest of Mecca". *Türkiye Journal of Theological Studies*, 9/1 (Mart 2025), 267-290. <https://doi.org/10.32711/tiad.1577544>

Date of Submission	01.11.2024
Date of Acceptance	13.03.2025
Date of Publication	28.03.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assistant Professor, Adıyaman University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Adıyaman, Türkiye, mibis@adiyaman.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5457-3697.

Giriş

İslam'ın ilk döneminden Mekke'nin Fethi'ne kadar olan süre zarfında Müslümanlar ile müşrikler çetin bir mücadele içine girmişlerdir. Bu mücadeleler, ardı kesilmeyen olaylara ve savaşlara sahne olmuştur. Savaşlar birbirini kovalarken Müslümanlar birçok defa müşriklerle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu durum, Müslümanların metanet ve sabır bildiren hareketlerine ve kahramanlık destanına sahne olmuştur. İşte bu dönemde Müslüman şairlerin şiirleri, gerek olayları tasvir etmede gerekse duyguları galeyana getirmede büyük rol üstelenmiştir. Bu şiirler, cereyan eden olayları yakından takip edip gözler önüne sermiştir. Şiirlerinde Allah yolunda cihat eden kimselerin üstlendiği görevin yüceliğini ve önemini vurgulamış ve bunları ölümsüzleştiren ifadelerle dile getirmişlerdir.

Hz. Peygamber, içinde çıktığı toplumda yaklaşık yirmi üç yıl gibi bir sürede kültürel, dini ve askeri hayatı geliştirmeyi başarmıştır. İslamiyet'i çeşitli bölgelere yaymak için ordular ve birlikler göndermiştir. Başta Hz. Peygamber'in üç şairi Hassân b. Sâbit (öl. 60/680), Kâ'b b. Mâlik (öl. 50/670) ve Abdullâh b. Revâha (öl. 8/629) olmak üzere birçok şair sahabe, yapılan savaş ve fetihleri tasvir etmişlerdir.³ Şairlerin bu şiirleri, Arap Yarımadası'nın içinde ve dışında gerçekleşen savaşların ve fetihlerin somut tanıkları olmuşlardır.

Mekke döneminde söylenen şiirlerin İslam tarihi ve Arap edebiyatı bağlamındaki önemi oldukça derin ve çok yönlüdür. Bu dönemdeki şiirler, sadece edebi bir ifade değil, aynı zamanda toplumsal, siyasi ve kültürel değişimlerin önemli bir yansımasıdır.

Mekke ve Medine döneminde, özellikle Mekke'nin fethinden önce şiir, Arap toplumu içinde ideolojik ve siyasi mücadelelerin ifadesi olarak önemli bir araç haline gelmiştir. Şairler, kabileler arası mücadelelerde taraf tutmak, kahramanları yüceltmek ya da düşmanları eleştirmek için şiirlerini kullanmışlardır. Mekke'nin fethi sonrasında, şairlerin bu yeni düzeni ve İslam devletini nasıl yücelttikleri, dönemin siyasi dönüşümünü nasıl etkilediğinin bir göstergesidir. Örneğin, bu dönemde yazılan şiirler, yeni bir sosyal düzenin inşasında ve diğer Arap kabilelerinin İslam'a davetinde önemli bir rol oynamıştır.⁴

Mekke'nin fethi, sadece askeri bir zafer değil, aynı zamanda sosyal yapıda da köklü değişiklikler getirmiştir. Şairler; köleler, kadınlar ve dışlanmış toplulukların hakları üzerine de yazılar yazarak, İslam'ın getirdiği bu sosyal adalet anlayışını desteklemişlerdir. Bu tür şiirler, toplumsal bilinçlenmeyi artırmış ve sosyal adalet konularında bir farkındalık yaratmıştır. Şiirler, toplumda eşitlik ve adalet arayışının bir simgesi haline gelmişlerdir.⁵

³ Ebû'l-Velîd Hassân b. Sâbit, *Divânü Hassân b. Sâbit*, thk. Abde Ali Mühenna (Beyrut: Dârü'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 1994), 17-21, 34-35, 113-114; Ebû Abdillâh Kâ'b b. Mâlik, *Divânü Kâ'b b. Mâlik el-Enşârî*, thk. Sâmî Mekki el-'Anî (Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1966), 222-229, 230-231, 234-237; Ebû Muhammed Abdullâh b. Revâha, *Divânü Abdillâh b. Revâha ve dirâse fi şiretihi ve şiirih*, thk. Velîd Kassâb (Riyad: Dârü'l-'Ulûm, 1982), 147, 148, 149, 150, 153, 154.

⁴ en-Nü'mân Abdülmüteâl el-Kâdî, *Şi'ru'l-futûhi'l-İslâmiyye fi şadri'l-İslâm* (Mektebetü's-sekâfeti'd-Dîniyye, 2005), 1/10-303.

⁵ Hind Bintu Mustafâ Muhammed et-Tayyib Şerîfî, *Fethu Mekke: Dirâse Da'viyye* (Suudi Arabistan: Riyad Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1420), 113.

Şiir, Mekke'deki farklı kabileler arasında bir anlamda birleştirici bir rol oynamıştır. Mekke'nin fethi ile birlikte gelen değişim, dönemin şairlerini yeni bir kimlik oluşturma konusunda harekete geçirmiştir. Farklı kabilelerden gelen şairler, İslam'la birlikte bu yeni kimliği ve topluluğu kutlayan şiirler yazarak, bir bütünleşme sürecine katkıda bulunmuşlardır. Bu, İslam kültürü ve kimliğinin şekillenmesine yönelik önemli bir adımdır.

Mekke dönemi ve İslam'ın ilk yıllarındaki Muhadramûn⁶ şairlerin şiirleri, Arap edebiyatının gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Şairler, teşbihler, mecazlar ve belagatin birçok sanatını kullanarak, Arapçanın estetik boyutunu genişletmişlerdir. İslam'ın ortaya çıkışıyla birlikte, edebi üretim sadece geleneksel temalardan ibaret kalmayıp yeni temalara ve üslup biçimlerine de yönelmiştir. Bu, Arap edebiyatının evrimine katkıda bulunmuş ve sonraki dönemlerdeki edebiyatın temellerini atmıştır.⁷

Mekke'nin Fethi'ne eşlik eden şiirler, fetih sonrası dönemin ruhunu yansıtır. Bu şiirler, zafer coşkusunu ve yeni bir toplum oluşturma arzusunu dile getirirken, aynı zamanda fethedilen Mekke'deki eski inanç sistemlerinin eleştirisini de içermektedir. Şairler, putperestliğe karşı İslam'ın getirdiği monoteizmi yücelten eserler yazarak, toplumsal değişimi desteklemişlerdir. Bu bağlamda, Mekke'nin Fethi ile birlikte ortaya çıkan şiirler, hem İslami kimliğin hem de Arap kültürünün yeniden şekillenmesinin güçlü bir ifadesidir.⁸ Kısaca, Fetih öncesi dönemde söylenen şiirler, sadece bir edebi ifade biçimi değil, aynı zamanda dönemin siyasi, toplumsal ve kültürel dönüşümünü derinlemesine etkileyen ve bu süreçte önemli işlevler üstlenen bir araçtır. Bu şiirler, hem bireylerin hem de toplumun kimliğini şekillendiren unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Hız. Peygamber döneminde, özellikle savaşlarda dile getirilen şiirler, Müslümanların yazdığı kahramanlık destanlarıyla doludur. Bu dönemde irat edilen şiirlerin uyandırdığı coşku ve heyecan ile duygular üzerindeki etkisi ve gücü tartışılmaz bir gerçektir. İslam dini, zaman zaman şiir vesilesiyle müdafa edilmiş yine onunla insanlar savaşa çağrılmış ve motive edilip cepheye sürülmüşlerdir. İslam'ı, Müslümanları ve Hız. Peygamber'i hicveden şiirlere ise Müslüman şairler tarafından aynı kabilden cevap verilmiştir. Şiirle müdafaayı özellikle Hız. Peygamber'in teşvik ettiği açıkça görülmektedir. Hız. Peygamber, İslamiyet'i müdafa eden şiir türünü cihattan saymıştır. Bu konuda Hız. Peygamber şöyle buyurur: "Muhakkak Mü'min kılıcıyla ve diliyle cihat eder. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizin onlara şiirle karşılık vermeniz onları ok yağmuruna tutmak gibidir".⁹ Başka bir hadis de ise şöyle buyurur: "*Kureysliler'i (onların hiciv şiirlerine karşı şiirle) hicvedin, çünkü bu onlara ok yağdırmaktan daha etkilidir. Bunun üzerine Resulullah, Abdullâh b. Revâha'ya haber gönderip, onları hicvet dedi. O da onları hicvetti. Fakat Resulullah, durumdan tatmin olmadı. Bunun üzerine Ka'b b. Mâlik'e, daha sonra Hassân b. Sâbit'e haber gönderir. Hassân, Hız. Peygamber'in yanına girince: Sizin için kuyruğu ile çarpan bu aslana haber göndermenin zamanı gelmiştir, demiş. Sonra dilini çıkararak hareket ettirmeye*

⁶ Muhadremûn: Ömrünün bir kısmını Câhiliye döneminde, diğer bir kısmını da Müslüman olarak geçirmiş olan şairlere verilen isimdir.

⁷ Sâmî Mekî el-'Anî, *el-İslâm ve ş-i'r* (Kuveyt: Alemü'l-Ma'rife, 1990), 10-43-52; Yahyâ el-Cubûrî, *Şi'rü'l-muḥadramîn ve eserü'l-İslâm fih* (Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1964), 17-18.

⁸ Cubûrî, *Şi'rü'l-muḥadramîn*, 24-28.

⁹ Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421), 45/148.

başlamış ve: Seni Hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, onları dilimle deri parçalar gibi parçalayacağım, demiş. Bunun üzerine Rasulullah: Acele etme! Çünkü Ebûbekir, Kureyş'in neseplerini en iyi bilendir. Benim de onlar arasında nesebim var. Tâ ki, senin için benim nesebimi sana anlatsın, buyurmuş. Hassân, hemen onun yanına gitmiş sonra döndüğünde: Yâ Rasulallah! Bana senin nesebini anlattı. Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, seni onlardan hamurdan kıl çeker gibi çekip çıkaracağım, demiş. Hz. Aişe şöyle demiştir: Bunun üzerine Rasulullah, Hassân'a: Sen Allah ve Rasulu namına müdafaa bulundukça hiç şüphesiz Rûhu'l-kudûs (Cebrail) seni destekleyecektir! buyururken işittim. Yine Hz. Aişe şunu söylemiştir: Ben Rasulullah'nın: Hassân onları hicvetti ve hem şifa verdi hem de şifa buldu, buyururken işittim."¹⁰

Rivayete göre Hassân b. Sâbit aşağıdaki mısralarla Kureyşliler'i hicvedip Hz. Peygamberi methetmiştir:

هَجَوْتُ مُحَمَّدًا وَأَجَبْتُ عَنْهُ	وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ الْجَزَاءُ
أَتَهَجُّوهُ وَلَسْتُ لَهُ بِكَفٍّ	فَتَرَكْتُكُمْ لَخَيْرِكُمْ أَلْفِدَاءُ
هَجَوْتُ مُبَارَكًا بَرًّا خَبِيرًا	أَمِينَ اللَّهِ شَيْمَةً أَوْفَاءُ
أَمَنْ يَهْجُو رَسُولَ اللَّهِ مِنْكُمْ	وَيَمْدَحُهُ وَيَنْصُرُهُ سَوَاءُ
فَلَنْ أَبِي وَالِدَهُ وَعَرْضِي	لِعَرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وَقَاءُ

(Ey Ebû Süfyan!) Sen, Muhammed'i hicvettin. Ben ise onun namına cevap veriyorum.

Bunun için Allah katında mükâfat vardır.

(Sen) Onun dengi olmadığın halde onu (Hz. Muhammed'i) nasıl yerersin? Öyleyse en kötünüz en ikinize kurban olsun.

Sen tertemiz, mübarek ve Allah'tan güvenilirliği olanı yeriyorsun. Onun tabiatı vefa üzerine kuruludur.

Sizden kim onu yererse veya onu övüp ona yardım ederse bilsin ki ona ne fayda nede zarar verir.

Andolsun ki (tek dileğim şudur): Babam, onun babası ve şahsım, Muhammed'e feda olsun.¹¹

Hassân b. Sâbit bu dizelerinde, Müşriklerin önderlerinden Ebû Süfyan'ı (öl. 31/651) hicvetmiştir. Onu ağır bir dil ile yermiş ve buna karşı Hz. Peygamberi de methetmiştir. Aynı zamanda Resulullah'ın bu övgüye layık olduğuna işaret etmiştir. Ona, tüm benliğiyle kalkan olabileceğini ve bunu yapmak için her türlü fedakârlığı yapabileceğini vurgulamıştır.

Hız. Peygamber döneminde birçok savaş, seriye ve baskınlar düzenlenmiştir. Bu savaşların neticesinde Müslümanlar, çeşitli zaferlere ve İslamiyet'in dönüm noktası olan Mekke'nin Fethi gibi önemli bir fethe kavuşmuşlardır. Bu savaşların bir kısmı bizzat Resulullah'ın emriyle bazıları ise müdafaa suretiyle gerçekleşmiştir. Bunlar Bedir, Uhud, Hendek, Mûte, Huneyn ve Mekke Fethi gibi savaşlardır. Bu savaşlar, birçok kahramanlık destanına ve destanların dile getirildiği şiirlere sahne olmuştur. Bu çalışmada, özellikle Mekke'nin Fethi sürecinde dile getirilen şiirler ele alınacaktır. Fetih, dönem itibariyle asr-

¹⁰ Müslim Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-şâhih*, thk. Abdülbâki Muhammed Fuâd (Kahire: Matba'atu İsa el-Bâbî el-Halebî, 1374), "Fezâilu Hassân b. Sâbit" 2490.

¹¹ Hassân b. Sâbit, *Divânı Hassân b. Sâbit*, 20-21.

ı saadetin sonlarına denk geldiğinden ötürü İslamiyet, geniş coğrafyalara yayılma fırsatı bulmuş ve söylenen şiirler büyük yankı uyandırmıştır. Hem İslâmî davet hem de Müslümanlar açısından Mekke'nin Fethi'nin apayrı bir yeri olmuştur. Müslümanların uzun zamandır beklediği fetih gerçekleşmiş ve hak din tüm ufuklara yayılma fırsatı bulmuştur. Öte yandan Müslümanlar fethettikleri topraklara kendi kültürlerini de taşımışlardır. Arap toplumunda önemli bir değeri haiz şiirin de Müslümanların fetihleriyle beraber başka diyarlara taşındığı görülmektedir. Bunun en bariz örneği Endülüs bölgesinde kendini göstermiştir. Endülüs edebiyatı Arap şiirinin hemen hemen tüm formlarında ürünler vermiştir.¹²

Çalışma, genel manada nitel paradigmanın farklı araştırma yöntemlerinden faydalanmıştır. İlk etapta Mekke'nin Fethi dönemine ait şiirler toplanmış ve sınıflandırılmıştır. Bu konudaki veriler ise genel literatür çalışması ile birlikte tabakât, tarih ve şairlerin divânlarında zikredilen şiirler esas alınarak derlenmiştir. Daha sonra şiirlerde öne çıkan temalar (savaş, barış, medih ve hamaset gibi) belirlenmiş ve şiirlerin dil yapısı, üslubu kullanılan edebi terimler tahlile tabi tutulmuştur. Ayrıca şiirlerin yazıldığı dönemin sosyal, kültürel ve politik bağlamı değerlendirilerek, şiirlerin bu bağlamdaki yerleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak elde edilen bulgular temalar, dil kullanımı ve bağlam üzerinden analitik bir biçimde değerlendirilmiştir. Konularına göre değişik kategoriye tabi tutulan verilerden farklı şairlerden örnekler yer verilmiştir. Bu örneklemeler farklı üslup ve tarzlar sergileyen şairlerin şiirlerinden özel bir biçimde seçim yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen veri ve örneklemelerin içerik ve söylem analizi yapılmıştır. Metodolojik olarak seçilen bu iki yöntem ışığında Mekke'nin Fethi sürecinde zikredilen şiirler analitik bakımından incelenmiştir. Şiirlerin içerik analizi yapılmış ve ayrıca metin, sosyolengüistik bir biçimde tahlil edilmiştir. Bununla birlikte araştırma, tüm bileşenlerini toplama gayesiyle ele alınmamıştır. Özellikle İslam dünyasında yankı uyandıran ve tarihi kitaplara damga vuran en önemli görülen şiirlere yer verilmiştir. Fakat çalışma, tarihi sürece ufuk aralama gayretinde olup bu konuda çalışma yapmak isteyenlere kapı aralayacağı hedefi gütmektedir.

Bu makale, Mekke'nin Fethi sırasında şairlerin söyledikleri şiirlerin içeriği ve işlediği temalar araştırılarak oluşturulmuştur. Bu şiirler, sübjektif bir biçimde farklı sınıflara ayrılmıştır. Bu şiirler içerik bakımından genel olup farklı konulara da yer vermiştir. Bunlar; yardım, cihada davet, (Müşriklerin) mağlubiyet, özür bildiren, fethin coşkusu ile beraber Resulullah'ı ve Müslümanları öven ve hamaset ve gurur bildiren şiirlerdir.

1. Fetih Öncesi ve Yardım İstemek İçin Söylenen Şiir

Görkemli fethin işaretleri çok önceye dayanmaktadır. Hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber, umre için Mekke'ye gelip onu ziyaret etmeye karar vermiş ve beraberinde, Müslümanların da kendisiyle birlikte yola çıkmaya çağırmıştır. Fakat müşrikler, Resulullah'ın o sene Mekke'ye girmesine izin vermemiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde aralarında on yıl sürecek Hudeybiye Barış Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre, Hz. Peygamber ve Müslümanların ertesi yıl Mekke'yi ziyaret edebileceği de

¹² Cengiz Parlak, "Endülüs Edebiyatında Vasef Şiirleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* -/53 (Aralık 2022), 832.

karaştırılmıştır.¹³

Hudeybiye Barış Antlaşması'ndan bir yıl sonra Resulullah ve beraberindeki Müslümanlar umre yapmak için Mekke'ye gelmiş ve umretü'l-kaza ibadetini bitirdikten sonra geri dönmüşlerdir. Müslümanlar Medine'ye döndükten sonra müşrikler, ateşkesi bozan davranışlar sergilemiş ve antlaşmaya aykırı birçok hadiseye karışmışlardır. Antlaşmayı bozan en önemli sebep, Kureyşliler'in Huzâa kabilesine saldırmasıdır.¹⁴ Olay şöyle gelişmiştir; Kureyşliler Müslümanların Mekke'deki müttefiki Huzâa kabilesine karşı Benî Bekr ile ittifak kurmuş ve onlara maddi yardımda bulunmuşlardır. Benî Bakr kabilesi, Vetir denilen suyun başında Huzâa kabilesine saldırmış ve Huzâa kabilesinden yirmi küsur kişiyi öldürmüşlerdir. Böylece müşrikler, Hz. Peygamber ile olan ahdini bozmuşlardır. Bu baskının hemen akabinde, cereyan eden hadiseyi bildirmek üzere Huzâa kabilesinden Amr b. Sâlim ve Benî Ka'b kabilesinden bir adam Resulullah'ın yanına varmış ve cereyan eden hadiseyi anlatıp Resulullah'tan ve Müslümanlardan yardım talep etmiştir.¹⁵ Amr bu yardım çağrısını şu mısralarla dile getirmiştir:

يَا رَبِّ إِنِّي نَاشِدُ مُحَمَّدًا	جَلَفْتُ أَبِينَا وَأَبِيهِ الْأَثَلَا
قَدْ كُنْتُمْ وُلَدًا وَكُنَّا وَالِدَا	ثُمَّتْ أَسْلَمْنَا فَلَمْ نَنْزِعْ يَدَا
فَانْصُرْ هَذَاكَ اللَّهُ نَصْرًا أَعَدَا	وَأَذْغِ عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدَدَا
فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ تَجَرَّدَا	إِنْ سِيَمَ حَسَقًا وَجْهَهُ تَرَبَّدَا
فِي فَيْلَقٍ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزْبِدَا	إِنْ قُرَيْشًا أَخْلَفُوكَ الْمَوْعَدَا
وَنَقُضُوا مِيثَاقَكَ الْمُؤَكَّدَا	وَجَعَلُوا لِي فِي كَدَاءٍ رُصْدَا
وَزَعُمُوا أَنْ لَسْتُ أَذْغُو أَخَدَا	وَهُمْ أَذَلُّ وَأَقْلُّ عَدَدَا
هُمْ بَيِّتُونَا بِالْوَتِيرِ هُجْدَا	وَقَتَّلُونَا زُغَعَا وَسُجْدَا

Ya Rabbi! Muhammed'e sesleniyorum. Babamızla babası arasında eski bir ittifak (ı hatırlatmak istiyorum...

O vakitler sizler çocuktunuz, bizler ise anne-babaydık. Sonra Müslüman olduk ve bu ittifaktan çekilmedik.

Öyleyse yardım et ki, Allah da seni hazır bir yardıma kavuştursun. Allah'ın kullarını yardıma çağır da sana yardıma gelsinler.

İçlerinde savaşa hazır Allah'ın elçisi vardır. Zillete karşı yüzü renkten renge girer. Köpük saçan deniz gibi kalabalık askerlerle akıp gelsinler. Zira Kureyşliler sana verdiği sözden caydılar.

¹³ Muhammed Hamîdullah, "Hudeybiye Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18/297-299.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Londra: Alemü'l-Kütüb, 1965), 2/781-786.

¹⁵ Abdülmelik İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Mustafâ es-Sukâ vd. (Mısır: Mektebetu ve Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1955), 394.

Seninle yaptıkları antlaşmayı bozdular ve beni engellemek için Kedâ'ya¹⁶ gözetleyiciler yerleştirdiler.

Daha hakir ve sayıca az olmalarına bakmadan kimseyi yardıma çağıramayacağımı zannettiler.

Onlar, bizi Vetîr'de¹⁷ gece vakti uyurken bastılar. Bizi, rükû ve secdeye varırken öldürdüler.¹⁸

Amr b. Sâlim, bu şiirinde Hz. Peygamber'den ve Müslümanlardan yardım istemiştir. Bunu, eskiden beri süre gelen Haşimoğulları'yla kabilesi Huzâa'nın müttefikliğini hatırlatarak dile getirmiştir. Kureyşliler'in, kendilerini haince pusuya düşürdüklerinden bahsetmiştir. Bu ise onların son çırpınışları olduğuna işaret etmiştir. Kureyşliler'in, Medine'ye haber ulaşmaması için uğraştıklarını fakat bunun nafiye olduğunu beyan etmiştir. Amr, Kureyşliler'in sözlerinden caydıklarını ve bunun bir karşılığı olması gerektiğini zikredip Hz Peygamber'den yardım istemiştir. Şiirinde, Müslümanlardan gelen bir hamlenin Kureyşliler'i mağlup edeceğine ve Mekke'nin Fethi'nin gerçekleşeceğine imada bulunmuştur. Nitekim bu dizelerin ardından Resulullah şöyle buyurdu: "Sana yardım edildi ey Amr b. Sâlim! Sonra Allah Resulü'ne gökten bir bulut göründü ve bunun üzerine şöyle dedi: Bu bulut, Benî Ka'b'ın zaferini müjdelemektedir."¹⁹

Şair bu beyitlerde mesajını mecaz, teşbih ve istiare gibi birçok edebi sanatla güçlendirmektedir. Örneğin bu beyitlerde birçok teşbih ifadesi yer almış ve her biri farklı anlamlarda kullanılmıştır. Birincisi; *فِي فَيْلٍ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزْبِدًا* "Köpük saçan deniz gibi askerler" ifadesidir. Şair burada, orduyu büyük ve güçlü bir denize benzetmekte ve ordunun büyüklüğünü ve kudretini vurgulamaktadır. İkincisi; "Hz. Peygamberin yüzü zillate karşı renkten renge girer" anlamındaki sözü, dolaylı bir benzetme olan zımnî bir benzetmedir. Utanan ve ar duyan kimsenin yüz ifadesinin alabileceği durumu tasvir etmiş ve ona benzetmiştir. Şair şiirinde kullandığı edebi sanatlarından biri de istiairedir. Beyitte zikredilen "Bizi rükû ve secdeyken öldürdüler." Sözleri, istiareye örnektir. Burada şair, Müslümanların düşmanlar karşısındaki durumunu rükû ve secde eden yani huşu içinde ve zayıf durumdaki kimselerin durumuna benzetmiştir. Şair şiirinde, beyitlerin sonunda yazılışları aynı anlamları farklı *الولد* ve *والد* kelimelerini kullanarak "cinas" sanatını kullanmıştır. Şair aynı şekilde bazı beyitlerin son harfinin aynı olması gibi şiirde nağmeyi ifade eden *seci* sanatını kullanmıştır. Bu edebi sanatlar, metnin güzelliğine ve derinliğine katkıda bulunarak, yazarı ve duygularını daha etkili bir şekilde ifade etmesine yardımcı olmuştur.

2. Cihada Davet Şiiri

Mekke'nin Fethi sırasında dile getirilen şiirlerden biri de cihada teşvik amacıyla söylenmiştir. Bu, o dönemde savaş öncesi ve savaş esnasında sıkça görülen bir durumdur. Bundan maksat insanların hassas duygularına değinerek onları savaş meydanına çağırmaktır. Mekke'nin Fethi öncesinde durum tam da bu vaziyettedir.

¹⁶ Mekke'de bir mekân ismidir.

¹⁷ Mekke'de bulunan bir su yatağının ismidir.

¹⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm (Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1967), 45; İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/394; Hasan b. Muhammed el-Meşşât el-Mâlikî, *İnâretü'd-düccâ fi meğâzi hayri'l-verâ şallallâhu aleyhi ve sellem* (Cidde: Dârü'l-Menâhic, 1426), 597-599.

¹⁹ İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/394; et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 3/45.

Mekke'deki Müslümanlara ve Hz. Peygamberin müttefiki kabilelere saldırılar düzenlenmiş ve birçok insan öldürülmüştür. Savaş için tüm haklı gerekçeler ortaya çıkmış ve Müslümanlar için ele geçmez bir fethin kapısı aralanmıştır. Tüm bu durumları göz önünde bulunduran Resulullah, fetih hazırlıklarına başlamıştır.²⁰ Bu durumdan güç alsa gerek; Hassân b. Sâbit de insanları, şiiriyle savaşa ve Mekke'de bulunan mazlum halka yardım çağrısında bulunmuştur. Hassân b. Sâbit, hem Huzâa kabilesinin başına gelen trajediyi dile getirmek hem de halkı savaşa teşvik etmek amacıyla şunları dile getirmiştir:

رَجَالُ بَنِي كَعْبٍ تُحَزُّ رِقَابُهَا	عَنَائِي وَلَمْ أَشْهَدْ بِبَطْحَاءِ مَكَّةَ
وَقَتْلَى كَثِيرٍ لَمْ تُجَنِّ ثِيَابُهَا	بِأَيْدِي رَجَالٍ لَمْ يَسْأَلُوا سُيُوفَهُمْ
سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو وَخُرْهَا وَعُقَابُهَا	أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ تَنَالَنُ نُصْرَتِي
فَهَذَا أَوَّلُ الْحَرْبِ شُدَّ عَصَابُهَا	وَصَفْوَانُ عَوْذُ حَنْ مِنْ شُفْرِ اسْتِيهِ
إِذَا اخْتَلَبَتْ مَرْقًا وَأَغْصَلَ نَابُهَا	فَلَا تَلَمَّزْنَا يَا بَنَ الْأُمِّجَالِدِ
لَهَا وَقَعَةٌ بِالْمَوْتِ يُفْتَحُ بَابُهَا	وَلَا تَجْزَعُوا مِنَّا فَإِنَّ سُيُوفَنَا

(Ah) Bulutum! Mekke'nin Batha²¹ denilen mahallelerinde neler olup bittiğine tanık olmadım. Benî Ka'b'e bağlı adamların boyunları vuruluyor.

Kılıçlarını çekemeden adamlar (Müşrikler) tarafından boyunları kesildi. Birçoğu öldürüldü ve defin bile edilemediler.

Keşke sana yardımımın nasıl dokunduğunu ve Süheyl b. Amr'ın²² ise nasıl aşığılanıp cezalandırıldığını görseydim.

Safoân²³ ise dübüüründen ses çıkaran yaşlı bir deveo'dur. Vakit, savaş için kuşanma vaktidir.

Ey Ümmü Mücâlid'in oğlu (İkrime b. Ebî Cehl)!²⁴

Saf süt sağıldığında ve dişler çarpıklaştığında (Savaş kızıştığında) kendini bizden güvende hissetme.

Bizden korkmayın! Çünkü kılıçlarımızda ölüme kapı açan ölüm damgası vardır.²⁵

Hassân b. Sâbit, Müslümanları cihada davet ettiği bu şiirinde üst düzey bir dil kullanmıştır. Bir tarafta Mekke'de Müslümanların başına gelen trajediyi özetlemiş diğer

²⁰ Nebi Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mekke", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/555-563.

²¹ Kâbe'nin yer aldığı vadinin ortasındaki çukur alana verilen isimdir. Bkz. Bozkurt - Küçükaşçı, "MEKKE", 28/555.

²² Mekke eşrafından İslâm karşıtlığıyla bilinen bir isimdir. Mekke'nin Fethi'nden sonra Müslüman olmuştur. Bkz. Bünyamin Erul, "Süheyl b. Amr", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/30.

²³ Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarından biridir. Huneyn Gazvesi'nden sonra Müslüman olmuştur. Bk. Mehmet Ali Kapar, "Safvân b. Ümeyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/486-487.

²⁴ İslâm Karşıtı olarak bilinen Ebû Cehl'in oğlunun adıdır. Mekke'nin Fethi'nden sonra İslamiyet'i kabul etmiştir. Abdullah Aydın, "İkrime b. Ebû Cehl", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22/42-43.

²⁵ Hassân b. Sâbit, *Divânü Hassân b. Sâbit*, 34-35; İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 397.

tafta ise intikam bekleyen mücahitlerin hâletiruhiyelerini anlatmıştır. Hassân, İslâm karşıtı küffar için hicvin en derin ifadelerini kullandıktan sonra adeta savaşın gidişatını okurcasına Müslümanların zaferine imada bulunmuştur. Şair cesaret ve savaş ruhunu dile getiriyor. Mekke'deki savaş ortamını tasvir ederek, Kâbe'nin etrafındaki savaşçıların cesaretini vurguluyor. Savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtmiş ve bunun getireceği zorluklara dikkat çekmiş ve mücadele ruhunun önemine vurgu yapmıştır.

Şair bu şiirinde birçok edebi sanata yer vermiştir. Savaş imgeleri ve çatışmalara işaret eden ifadeleri harmanlayarak gerilim ve çatışma durumunu istiare yoluyla belirtmiştir. Yine savaşan mücahitleri ve silahlarını, kızılsan ve ölüm saçan savaşa benzetmiştir. Şair, Süheyl b. Amr, Safvân ve Ümmü Mucâlid'in oğlu İkrime gibi belirli sembol isimler kullanarak örneklemelerde bulunmuş ve metne tarihsel ve kültürel bir derinlik katmıştır. Bununla beraber şair şiirinde gurur ve aidiyet belirten güçlü ve etkili imgelerle coşkulu bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

3. Özür ve Bağışlanma Dileyen Şiir

Mekke'nin Fethi sırasında dile getirilen şiirlerden biri de özür ve af dilemek maksadıyla söylenmiştir. Fetih gününde birçok Müşrik, İslamiyet'i seçmiştir. Bunlardan bir kısmı İslâm dinine olan bağlılıklarını pekiştirmek amacıyla bazı şiirler dile getirmişlerdir. Bu başlıkta, özür mahiyetinde söylenen ve yankı uyandıran bazı şiirlere temas edilmektedir.

Mekke'nin Fethi öncesinde Kureyşliler'in Mekke'deki hadiseleri kışkırtmaları ve körüklemesi neticesinde Müslümanların müttefiki olan Huzâa kabilesi ve diğer kimseler saldırıya uğramıştır. Böylece Müslümanların, Kureyşliler'le Hudeybiye'de yaptıkları barış antlaşması bozulmuştur. Bunu göze alamayan Ebû Süfyân barış görüşmelerin devam etmesi adına Medine'ye Hz. Peygamberle görüşmeye gelmiştir. Fakat Resulullah bunu kabul etmeyince o da İslâm dinini seçmiş ve daha önce yaptığı davranışlarından ötürü özür mahiyetinde aşağıdaki şiiri dile getirmiştir²⁶:

لَعَمْرُكَ إِنِّي يَوْمَ أُحْمِلُ رَايَةً لَتَغْلِبَ خَيْلُ اللَّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدٍ
لَكَ الْمُدْلَجُ الْخَيْرَانِ أَظْلَمَ لَيْلُهُ فَهَذَا أَوَانِي جِئْتُ أَهْدَى وَأَهْتَدِي
هَذَا نِي هَادٍ غَيْرُ نَفْسِي وَنَالِي مَعَ اللَّهِ مَنْ طَرَدْتُ كُلَّ مُطَرَّدٍ

Yemin ederim ki; Lât'ın²⁷ atı Muhammed'in atını yenmesi için sancağı taşıdığım günlerde,

Karanlık gecede şaşkın şaşkın yürüyen kimse gibiydim. Hidayet bulana dek durumum böyleydi.

Bana, başka bir rehber yol gösterdi. Kovup durduğum kimse beni Allah'ın lütfunu kavuşturdu.²⁸

Ebû Süfyân bu şiirinde Hz. Peygamber'den özür dilemektedir. Burada, daha önce her türlü kötülüğe imza attığını bildirmiştir. Yaptığı davranışların aslında kendini mutlu etmediğini söylemiştir. Dizelerinin sonunda, kendilerinin Mekke'den sürgüne zorladığı Hz. Peygamber vesilesiyle Müslüman olduğunu ifade etmiştir. Şair duygusal karmaşa

²⁶ İbni Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/400-4001.

²⁷ İslâm'dan önce Arapların taptığı meşhur put isimlerinden biridir.

²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Şaîhiyyayn*, thk. Âdil Mürşid vd. (y.y.: Dârü'r-Risâleti'l-Alemiyye, 1439), 5/333; İbni Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/401.

inde, karanlık bir geceyi anlatan imgelerle, doğru yola eriştiğinden bahsetmiştir.

Söz konusu şiir farklı edebi sanat içermektedir. Şair, kendisini karanlık geceyle yüzleşen hüznü bir yolcuya benzeterek teşbih sanatına başvurmuştur. Şair, "bayrak taşıyıcısı" gibi güçlü mecaz ifadeler kullanarak kahramanlık ve liderliği ifade etmekte, bu da onun istiare sanatına başvurduğuna işaret etmiştir. Yine "Lat'ın atı" ve "Muhammed'in atı" gibi mecazi ifadeler, kültürel ve dini çatışmanın karşıt yönlerini göstermektedir. Kullandığı اَظْلَمْ karanlık ve اِهْدَى yolunu bulmak (aydınlık) anlamındaki zıt anlamlı ifadeler tezat sanatına birer örnek teşkil etmiştir. Şair, okuyucuya konuya olan önemi bildirmek için çağrı, yemin ve nida üslubuna başvurmuştur.

Özür mahiyetinde şiir irat eden isimlerden biri de Abdullâh b. Zibâ'râ es-Sehmî'dir. İbn Zibâ'râ İslam dinini seçmeden önce Câhiliye döneminin meşhur şairlerden ve İslam karşıtı biriydi. Şiirleriyle Hz. Peygamber'i ve Müslümanları hicvetmekteydi. Kâfirleri ona karşı kışkırtır ve Kureys'i savunurdu. Mekke fethedilince Hubeyra b. Ebî Vehb el-Mahzûmî ile birlikte Necran'a kaçır. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit onu, korkaklık ve firarla kınayan şu dizeleriyle kınar:

لَا تَعْدَمَنَّ رَجُلًا أَحَلَّكَ بُغْضَهُ نَجْرَانٌ فِي عَيْشٍ أَحَدًا لَزِيمٍ
بُلَيْثٌ قَتَلَتْكَ فِي الْخُرُوبِ فَأَلْفَيْتُ خَمَانَةٌ جَوْفَاءَ ذَاتٍ وَصُومٍ
غَضِبَ إِلَهُ عَلَى الزَّبْعَرَى وَابْنِهِ وَعَذَابٌ سُوءٍ فِي الْخَيَاةِ مُقِيمٍ

Nefretin seni Necrân'a sürgün eden adamı, Allah Muhafaza etsin! Senin ise aşağılayıcı sürgün hayatın devam ede dursun!

Gücün savaşlarda yıprandı. Mızrağımızın gücü zayıfladı, içi boş ve utanılacak duruma düştünüz.

Allah, Zibâ'râ ve oğluna lanet etsin! Onun dünya hayatındaki işkenceli sürgünü devam etsin!²⁹

Hassân b. Sâbit'in bu beyitleri İbn Zibâ'râ'ya ulaşınca ayağa kalkar. Düştüğü durumu göz önüne alıp düşünür ve İslam'a girmeye karar verir.³⁰ Bunun üzerine Mekke'ye Resulullah'ın yanına varır ve af dileyen şu mısraları dile getirir:

يَا رَسُولَ الْمَلِكِ إِنِّي لَسَانِي رَاتِقٌ مَا قَتَلْتُ إِذْ أَنَا بَورُ
إِذْ أَبَارِي الشَّيْطَانَ فِي سُنَنِ الْعَيِّ وَمَنْ مَالٍ مِثْلُهُ مَثْبُورُ
أَمِنَ الْأَحْمُ وَالْعِظَامُ لِرَبِّي ثُمَّ قَلْبِي الشَّهِيدُ أَتَيْتُ النَّذِيرُ
إِنِّي عَنْكَ زَاجِرٌ ثُمَّ حَيًّا مِنْ لَوْيٍ وَكُلَّهِمْ مَغْرُورُ

Ey Melik'in (Allah) Elçisi! Dilim açtığı yaraları sarıyor (zira ben hayırsızım).

Kötü davranışlar için şeytana karşı çıkıyorum. Kim ona meylederse helak olur.

Etimle kemiğimle Rabbime iman ettim. Sonra kalbim de iman etti ve şahittir ki sen (Allah tarafından gönderilen) bir uyarıcısın.

Prangalara vurulmuşken Lüeyoğullarından ben, seninle hayat buldum. Onlar ise hala

²⁹ Hassân b. Sâbit, *Divânu Hassân b. Sâbit*, 212; et-Taberî, *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*, 3/64; İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/418-419; el-Vâkidî, *el-Megâzî*, 2/847-848.

³⁰ el-Vâkidî, *el-Megâzî*, 2/848.

mağrur durumdalar.³¹

İbn Ziba'râ daha sonra şöyle devam eder:

وَاللَّيْلُ مُغْتَلِجُ الرِّوَاقِ بَهِيمٌ	مَنْعَ الرُّقَادِ بَلَابِلٌ وَهُمُومٌ
فِيهِ قَبِيْثٌ كَأَنِّي مَحْمُومٌ	مِمَّا أَتَانِي أَنْ أَحْمَدَ لَأَمْنِي
عِزَّةُ سُرْحِ الْيَدَيْنِ عَشُومٌ	يَا خَيْرَ مَنْ حَمَلْتُ عَلَى أَوْصَالِهَا
أَسَدِيْثٌ إِذْ أَنَا فِي الضَّلَالِ أَهِيْمٌ	إِنِّي لَمُعْتَذِرٌ إِلَيْكَ مِنَ الَّذِي
قَلْبِي وَمُخْطِئِي هَذِهِ مَحْرُومٌ	فَالْيَوْمَ آمَنَ بِالنَّبِيِّ مُحَمَّدٍ
وَدَعَتْ أَوْصِرُ بَيْنَنَا وَخُلُومٌ	مَضَتْ الْعَدَاوَةُ وَالْقَضَاتُ أَسْبَابُهَا
زَلِّي، فَإِنَّكَ زَاجِمٌ مَرْحُومٌ	فَاغْفِرْ فِدَى لَكَ وَالذَّايِ كِلَاهُمَا

Vesvese ve kuruntular uykuyu engelliyor. Gece verandası çalkantılı ve karanlık... Bana haber geldi ki; Ahmed (Hz Peygamber) beni kınamış. Bunun üzerine huma (ateşli hastalık) hastalığına yakalanmış kimse gibi geceledim. Ey hızlı, kuvvetli ve yürüdüğü yerden gözünü sakınmayan devenin taşıdığı en hayırlı kimse! Sapkınlık içinde bocaladığım zamanlarda yaptıklarımın dolayısı beni bağışlamamı diliyorum.

...

Bugün, Allah'ın Nebisi'ne iman ettim. Kim hak dinini reddederse, iyilik ve refahtan mahrum kalır.

Düşmanlıklar sona ermiş ve sebepleri ortadan kalkmıştır. Aramızdaki bağlar, yakınlaşmayı ve muhabbeti getirmiştir.

*Anam babam her ikisi de sana feda olsun! Ne olur, yaptıklarımı bağışla! Çünkü sen, merhamete ve hoşgörüye lâyıksın ve Cenab-ı Hakk'ın katında sevgilisin.*³²

Abdullâh b. Ziba'râ, şiirine başladığı ilk mısralarında, Allah'ın Elçisi'ne hitap ederken imanını ve inancını ifade etmiştir. Kötü davranışlara karşı şeytana direndiğini ve ona meylederse yok olacağını belirtir. Allah'a olan inancını vurgulayarak, kalbinin de bu inancı kabul ettiğini ifade eder. Ayrıca, zorluklar içinde iken Hz. Peygamberin sayesinde hayat bulduğunu ve diğer insanların hala gurur içinde olduklarını dile getirir. Bu metin, inanç, teslimiyet ve insanın manevi uyanışı üzerine bir mesaj taşımaktadır. Şair, devam eden dizelerinde ise kötü davranışlarından pişman olduğunu ve bunu telafi etmeye çalıştığını bildirmektedir. Zamanında şeytana uyduğunu ve artık iman nimetine kavuştuğunu ifade etmiştir. Daha sonra bu sürecin nasıl geliştiğini özetlemiştir. Geceleri uyuyamadığını ve hafakanlarla uyandığını bildirdikten sonra bu bataklıktan kurtulmasına sebep olan Allah Resulu'ne minnet duyduğunu ve kendisini bağışlamasını dilemiştir. Aralarındaki düşmanlıkların ve buna sebep olan etkenlerin yok olduğuna ve bunun yerine sevgi ve muhabbetin yerşediğine işaret etmiştir.

³¹ İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/419; et-Taberî, *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*, 3/64.

³² İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/419-420; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Mekke: Dârü't-Terbiye ve't-Türâs, b.y.), 17/570.

Şair şiirini, duyguları özgün bir sanatsal üslupla ifade eden bir dizi edebi sanatla sunmuştur. İlk beyitlerinde istifham üslubunu kullanarak okuyucunun dikkatini çekmek istemektedir. Yine şeytanı bir aldatıcıya benzeterek farklı durumları karşılaştırmak suretiyle teşbih ve istiareden yararlanmıştır. Ayrıca hayır ve şer gibi zıt anlamlı kavramları kullanarak tezat sanatını işlemiştir. Sonraki beyitlerinde şair, durumunu huma hastalığına yakalanan kimsenin durumuna benzeterek teşbihte bulunmuştur. Beyitte geçen الرَّقَادُ، بَلَابُ، هُمُومٌ uykusuzluk, vesvese ve kuruntular anlamındaki ifadeler yorgunluğu, endişeyi ve huzursuzluğu ifade eden mecazi kavramlardır. Şair burada istiare yoluyla kaygıların kişinin uyumasını engellediğini söylemektedir. Şair, "Ey en hayırlı kimse!" diye nidada bulunarak muhatabın önemine vurgu yapmıştır.

4. Müşriklerin, Müslümanların Zaferine İkna oldukları Şiirleri

Mekke'nin fethi sürecinde, Müşrikler tarafından Müslümanların zafere kavuştuklarını bildiren şiirler dile getirilmiştir. Bunlar bir nevi, fethi pekiştiren şiirlerdir. Şairler, bu şiirleriyle Müslümanların zafere kavuştuklarını ve artık kendi hükümdarlıklarının sona erdiğini bildirmişlerdir. Bu tür şiirlerden biri de Sülemî kabilesi tarafından söylenen şiirdir. Rivayete göre Allah Resulü, Hâlid b. Velîd'i Nahla'da³³ bulunan Uzza'yı yok etmeye göndermiştir.³⁴ Uzza Kureys, Kinâne ve Mudar kabilesi tarafından saygı duyulan onların ibadet mekânıydı. Buranın hizmetini Hz. Peygamber'in bağlı olduğu Benî Haşimoğulları'nın müttefiki Benî Süleymoğulları yürütüyordu. Bu işi yürüten kimse Hâlid b. Velîd'in geldiğini duyunca kılıcını astı ve sırtını da dağa vererek şunları dile getirdi:³⁵

أَيَا عَزَّ شُدِّي شِدَّةً لَا شَوَى لَهَا لِي خَالِدٍ أَلْقَى الْقِنَاعَ وَشَمِيرِي
يَا عَزَّ إِنْ لَمْ تَقْتُلِي الْمَرْءَ خَالِدًا فَبُؤْيِي بِإِثْمٍ عَاجِلٍ أَوْ تَنْصَرِي

Ey Uzza! Hâlid'e öyle sert davran ki; yerle bir olsun. Maskeni çıkar ve onunla mücadele et!

*Ey Uzza! Şayet Hâlid'i öldüremezsen ya acil bir günahla geri dön, ya da işbirliği yap.*³⁶

Bunun üzerine Hâlid b. Velîd, kılıcıyla Uzzâ'ya dönmüş ve şöyle seslenerek onu yerle bir etti:

يَا عَزَّ كُفِّرَاكَ لَا سُبْحَانَكَ إِي زَائِنْتَ اللَّهَ قَدْ أَهَانَكَ

*Ey Uzza! Seni anmak yerine seni inkâr ediyorum. Görüyorum ki, Allah'ta belanı vermiş.*³⁷

Yukardaki mısralarda Uzza'nın hizmetkârı, artık onu savunamayacağını eğer güçlüyse kendisini savunması gerektiğini bildirmiştir. Uzza'nın mukavemetinin mümkün olmadığını öyleyse rezil olmayı hak ettiğine işarette bulunmuştur. Şiir, bir mücadele içinde olma ve eylemlerini belirli bir hedefe yönelik yönlendirme çağrısını içeriyor.

³³ Mekke'de bulunan bir mekân ismidir.

³⁴ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir 'Ata (Beyrut: Dârü'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 1990), 2/111.

³⁵ İbni Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/436-437.

³⁶ el-Vâkidî, *el-Megâzî*, 3/873; İbni Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/437.

³⁷ el-Vâkidî, *el-Megâzî*, 3/873.

Maskenin çıkarılması, gerçek ve samimi bir şekilde mücadele etme çağrısıdır. Eğer Hâlid'i alt edemezse, bir tür iş birliği yapması gerektiğini belirtiyor. Ayrıca mücadele veya karşılaşmanın sonucunda izlenecek alternatif yol arayışına girmektedir. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd, Uzza'nın rezil ve rüsva olduğunu bildirerek onu yıkmıştır.

Dile getirilen bu her iki şiir de birçok edebi sanatı içermektedir. İlk beyitler Uzza güçlü bir varlığa benzetilerek teşbih yapılmıştır. "maskeni çıkar" ifadesiyle gerçekliği ya da kimliği gizlemek için mecaz biçimde kullanılmıştır. Yine nida üslubu kullanılarak okuyucunun dikkatini çekmiştir. Hâlid b. Velîd'in şiiri ise haber üslubunda sunulmuştur. Böylece düşünceler daha gerçekçi bir görünüm kazanmıştır. "Ya" nida harfi, dize başında tekrarlanarak güçlü bir çağrıyı vurgular. Yine *سُبْحَانَكَ* seni inkâr ediyorum ve *سُبْحَانَكَ* seni tenzih ediyorum anlamındaki zıt ifadeler kullanılarak tezat sanatına başvurulmuştur.

Mekke'nin Fethi sırasında, fethin kaçınılmaz olduğuna işarete eden haberlerden biri de Hâlid b. Velîd'in komutanlığında Müslüman askerlerin ilerlerken yaşadığı bir olaydır. Rivayete göre fetih günü, Cüheyne kabilesinden Seleme b. el-Meylâ ve müşriklerden yaklaşık on iki veya on üç kişi Hâlid b. Velîd'in ilerlediği gruba mukavemet etmiş ve sonunda yenilgiye uğramışlardır. Bunun üzerine Himâs b. Hâlid kaçarak evine sığınmış ve hanımına: Kapımı kapat, demiştir. Hanımı, neler olduğunu sorunca Himâs şu mısraları dile getirmiştir:³⁸

إِذْ فَرَّ صَفْوَانٌ وَفَرَّ عِزْمَةُ	إِنَّكَ لَوْ شِئْتَ يَوْمَ الْخَنْدَمَةِ
وَأَسْتَقْبَلْتَهُمْ بِالسُّيُوفِ الْمُنْلِمَةِ	وَأَبُو يَزِيدَ قَائِمٌ كَالْمَوْتَةِ
صَرَبًا فَلَا يُسْمَعُ إِلَّا غَمْغَمَةُ	يَقْطَعْنَ كُلَّ سَاعِدٍ وَجُمْجُمَةُ
لَمْ تَنْطَقِي فِي الْيَوْمِ أُنْثَى كَلِمَةٍ	لَهُمْ نَهْيٌ خَلَقْنَا وَهُمْ هَمَّةُ

Keşke Safvân'ın ve İkrime'nin kaçtığı savaş gününe tanık olsaydın.

Ebu Yezid³⁹ ise arkasında yetimler bırakan ölü bir adam gibi duruyordu. Onları, Müslümanların kılıçları karşıladı.

Kolunu ve kafasını uzatan herkesi kesiyorlardı. Öyle bir vuruyorlardı ki, iniltilerden başka ses duyulmuyordu.

Arkamızda onların gürleme ve kükreme sesi geliyordu. (Beni) En ufak bir sözle dahi suçlama!⁴⁰

Himâs bu mısralarında, savaş meydanında karşılaştığı hayal kırıklığını ve dehşeti anlatmıştır. Müslüman orduların kahramanlığını ve cengâverliğini dile getirmiş ve Müşriklerin önde gelen isimlerinin nasıl perişan olduklarından bahsetmiştir. Mücahit ordusuna karşı kimsenin mukavemet edemeyeceğini ve bu konuda birinin diğerini suçlamaması gerektiğini ifade etmiştir.

Şair, şiirinde farklı edebi sanatlara başvurmuştur. Burada, Ebû Yezîd'i ölü bir adama benzeterek teşbih sanatına başvurmuştur. Yine savaş eylemlerini, savaşçıların hissettiği

³⁸ et-Taberî, *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*, 3/58; İbni Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/408; el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 2/827-828.

³⁹ Kureysin hatiplerinden Süheyl b. Amr' dır. Bk. İbni Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/408; el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 2/827.

⁴⁰ el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 2/827-828; İbni Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/408; Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi fînûni'l-edeb* (Kahire: Dârü'l-Küttüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 1423), 17/306; et-Taberî, *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk*, 3/58; en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 17/336.

kaygı ve korkuya benzeterek istiare yolunu tercih etmiştir. “Safvân kaçtı, İkrime kaçtı” gibi, ifadelerle örneklemelerde bulunmuş ve bu öykülemelerle tarihi ve kültürel sahneleri canlandırmıştır. Şair işitilmiyor anlamında *عَمِيَ* lafzı ile inilti anlamındaki *عَمِيَ* lafzı arasında cinâs sanatına başvurmuştur. Şair aynı şekilde beyitlerin son harfinin aynı olması gibi şiirde nağmeyi ifade eden seci sanatını kullanmıştır.

5. Fethin Coşkusu Bildirmekle Beraber Resulullah'ı ve Müslümanları Öven Şiirler

Mekke Fethi'nin en önemli nişanelerinden biri de Hassân b. Sâbit'in söylediği şiirdir. Hassân b. Sâbit'in bu şiiri, Müslümanların hislerine tercüman olmuştur. Şiir de coşku ve kararlık duygusu vurgulanmış ve Müslümanlar ve değerleri yüceltilmiştir. Müslümanların hak edilen zafere kavuşacağı dile getirilerek fethin müjdesi verilmiştir. Hassân, fetih günü duygularını şu ifadelerle dile getirmiştir:

إِلَى عِزِّهَا مَنَزَلَهَا خَلَاءُ	عَفَتْ ذَاتُ الْأَصَابِعِ فَالْجَوَاءُ
تُعْقِبُهَا الرِّوَامِسُ وَالسَّمَاءُ	دِيَارُ مَنْ بَنَى الْحَسَنَاسِ قُفْرُ
يُورِّقُنِي إِذَا ذَهَبَ الْعِشَاءُ	قَدَحُ هَذَا، وَلَكِنْ مَنْ لَطِيفِ
فَلَيْسَ لِقَائِهِ مِنْهَا شِقَاءُ	لِشَعْنَاءِ الْبَيِّ قَدْ تَيَمَّمْتُهُ
تُذِيرُ النَّفْعَ مَوْعِدَهَا كَدَاءُ	عَدِمْنَا خِلَانَا إِنْ لَمْ تَرَوْهَا
وَكَانَ الْفَتْحُ وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ	فَإِنَّا تُعْرِضُوا عَلَا اغْتَمَرْنَا
يُعِينُ اللَّهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ	وَالْأُفْصَحُ لَجَلَدِ يَوْمِ
وَرُوحُ الْقُدُسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ	وَجَبْرِيلُ رَسُولُ اللَّهِ فِيْنَا
يَقُولُ الْحَقُّ إِنْ نَفَعَ الْبَلَاءُ	وَقَالَ اللَّهُ قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْدًا
فَقُلْتُمْ لَا نَقُومُ وَلَا نَشَاءُ	شَهِدْتُ بِهِ فَقُومُوا صَدِّقُوهُ
هُمُ الْأَنْصَارُ غُرَضَتْهَا الْإِقَاءُ	وَقَالَ اللَّهُ قَدْ سَيَّرْتُ جُنْدًا
قُلْتُ مَجُوفٌ نَحْبُ هَوَاءُ	أَلَا أَبْلِغُ أَبَا سُفْيَانَ عَيِّي
وَعَبْدُ الدَّارِ سَادَتْهَا الْإِمَاءُ	بِأَنَّ سُيُوفَنَا تَرَكْتُكَ عَبْدًا
فَتَرَكْنَا لِحَزْرِكَمَا الْفِدَاءُ	أَتَهْجُوهُ وَلَسْتُ لَهُ بِكَفَاءِ
أَمِينَ اللَّهُ شَيْمَتُهُ الْوَفَاءُ	هَجَوْتُ مُبَارَكًا بَرًّا حَنِيفًا
لِعَرَضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وَقَاءُ	فَلِإِنْ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعَرَضِي
جَزِيمَةً إِنْ قَتَلَهُمْ شِقَاءُ	فَلِمَا تَتَّقَنَ بَنُو لُؤَيِّ
وَبَخْرِي لَا تُكَذِّرُهُ الدَّلَاءُ	لِسَانِي صَارَ لَا غَيْبَ فِيهِ

*Zâtü'l-Esâbi'⁴¹ ve Civa'dan⁴² Azra'ya⁴³ kadar olan diyarlardaki izler siliniş ve evler
ıpissız...*

*Benî Hashâs'dan kalan diyarlar sakın... Rüzgâr ve yağmurlar buradaki izleri yok
etmiştir.*

.....

*O halde onu bunu bırak, fakat gece olduğunda beni uykusuz bırakan ve düşlerimi
süsleyen biri var.*

Şa'sâ'ya⁴⁴ olan hayalim beni takatten düşürdü. Artık kalbe şifa bulunmaz.

.....

*(Andolsun ki) Şayet atlarımızı görmezseniz, ebediyen bize haram olsun. Tozu dumana
katmış, hedefledikleri yer ise Kedâ'dır.⁴⁵*

.....

*Ya bizi görmezden gelirsiniz, biz de umre yaparız sonra fetih gerçekleşir ve örtü açılır.
Aksi takdirde çarpışma gününü bekleyiniz. O gün Allah bu konuda dilediğine yardım
eder.*

Allah'ın güvendiği Cebraîl ve Rûhulkudus aramızda... Onun eşi benzeri yoktur.

Allah buyurdu ki: Sizi sınamak için hakkı söyleyen bir kulumu size elçi gönderdim.

*Ben ona şahadet ederim, öyleyse siz de onu tasdik ediniz. Sizler ise ona icabet etmez ve
onu kabul etmeyiz dediniz.*

*Allah buyurdu: Ben bir ordu gönderdim ki, işte onlar Ensar'dır, onların tek arzuları
ölmektir.*

.....

Ebü Süfyân'a benden haber ulaştırın ki: sen korkaksın, ödleksin ve akılsızsın.

*Kılıçlarımız seni köleye dönüştürdü. Kâbe'nin hizmetkâr efendileri artık cariyeye
durumuna düşmüşlerdir.*

.....

*Onu (Hz. Muhammed'i) nasıl yerersin? Çünkü sen onun dengi değilsin. Öyleyse en
kötünüz en iyyinize kurban olsun.*

.....

*(Ebü Süfyân) Sen, Tertemiz, mübarek ve Allah'tan güvenirliliği olanı yeriyorsun. Onun
tabiatı vefa üzerine kuruludur.*

.....

*Andolsun ki (tek isteğim şudur:) Babam, onun atası ve şahsım, Muhammed'e feda
olsun!⁴⁶*

Şayet Benî Lüeyy ve Cüzeyme'ye rastlarsan onları öldürmen şifadır (helaldir).

.....

*Dilim keskindir. Bunda utanılacak bir şey de yoktur. Çekilen kovalar, derya misali
şiirimi bulandıramaz.⁴⁷*

⁴¹ Mekân adıdır.

⁴² Mekân adıdır.

⁴³ Mekân adıdır.

⁴⁴ Âşık olduğu kadının ismidir. Bk. Hassân b. Sâbit, *Dîvânü Hassân b. Sâbit*, 18.

⁴⁵ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/825.

⁴⁶ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/438.

⁴⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvânü Hassân b. Sâbit*, 17-21; İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/421-424; en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 3/266-267.

Hassân b. Sâbit'in bu şiiri, farklı rivayetler bağlamında beyit sayısı değişmektedir. Divanındaki bu şiiri 32 beyitten oluşmaktadır. Şiir, Mekke'nin Fethi için yazılan en önemli şiirlerden biridir. Şiirin birçok özelliği onu ön plana çıkarmıştır. Hassân'ın şiiri, Câhiliye döneminde ele alınan şiir üslubuyla paralellik arz etmektedir. Şiire atlâl⁴⁸ mukaddimesiyle başlamıştır. Sevgilisinin geride bıraktığı harabelere özlem duymuş ve hayıflanmıştır. Kendisine bir yar bulmuş ve ona seslenmiştir. Sevgiliden arda kalan diyarların yok oluşunu zikrederken müşriklerin saltanatının da adeta yokluğa sürüklendiğini ima etmiştir. Daha sonra en değerli gördüğü atlara yemin etmiş, onların tozu dumana katan şahlanışını ve savaş meydanlarındaki durumunu övmüştür. Bunu yaparken kendi kendine sözler vermiş ve restleşme yoluna gitmiştir. Daha sonra Hz. Peygamberin Mekke'ye ayak basmasının aslında fethin kapısını araladığından bahsetmiştir. Fethin artık kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Sonra uzun bir methiye bölümüne geçmiştir. Hz. Peygamberi resmedip müşrikleri ise hicvetmiştir. Aynı zamanda savaş meydanlarındaki cesareti ve bunu temsil eden Ensar'ı da övmekten geri durmamıştır. Daha sonra Mekke'nin o dönemdeki başkanı Ebû Süfyan'a seslenmiş ve artık dönemlerinin yok olduğunu bildirmiştir. Efendilerin köle, köle gibi görünenlerin ise efendi konumuna geçtiğinden bahsetmiştir. Müşriklerden sözleriyle ve yaptıklarıyla Müslümanların ırzını çiğneyenler için kaçacakları bir delik bulunmadığını ifade etmiştir. Son olarak ise söylediklerinin doğruyu ifade ettiğini, bu konuda abartıya gitmediğini ve herhangi bir eleştiriye muhal olmadığını zikretmiştir.

Hassân b. Sâbit'in bu meşhur beyitleri birçok belagat sanatını içermektedir. Şair özellikle burada inşâi bir üslup kullanmıştır. Şair duygularını فِيمَا تُعْرَضُوا عَنَّا اَعْتَمَرْنَا bizi görmezden gelirsiniz ve biz de umre yaparız, anlamındaki emir ve yönlendirme ifadeler aracılığıyla inşâi üsluba başvurarak şiire canlılık katmıştır. Şiirine başlarken عَفْتُ ذَاتَ الْأَصَابِعِ şeklinde başlayan ve harabeleri betimleyen ifadelerle istiare sanatına başlamıştır. Şair burada sevgiliden ayrılmış ve hüznü bir karaktere bürünmüştür. Şair, شَهِدْتُ بِهِ فِقُومُوا صَدُوقُهُ Ben ona şahadet ederim, öyleyse siz de onu tasdik ediniz, anlamındaki sözlerinde kinaye yapmıştır. Burada asıl maksat ona şahit olup onu görmek değil asıl, Risâlet'ini ve mesajlarını tasdik etmektir. Yine şairin اَنْ سَيُؤْفِنَا تَرَكْتُكَ عَبْدًا kılıçlarımız seni köleye dönüştürdü, ifadelerinde mecaz vardır. Burada kılıçlar, güç anlamında olup gerçek anlamının dışında mecaz anlamda kullanılmıştır.

6. Kavmini Öven Şiirler

Mekke'nin Fethi sırasında şairlerin işledikleri temalardan biri kendilerini ve bağlı oldukları kabilelerini övdükleri şiirlerdir. Bu duruma, Câhiliye dönemi şiirlerinde sıkça rastlanılmaktadır. Şairler, daha önce ele aldıkları hamaset şiir türünü İslamiyet'e girdikten sonra da devam ettirmişlerdir. Bunu önceki türden ayıran durum ise bunun, İslâmî nişanelerle bezenmiş olmasıdır. Dolayısıyla bunu tamamen hamaset kategorisinde değerlendirmek doğru olmayacaktır. Mekke'nin Fethi sırasında bağlı olduğu kabilesini öven, fethin coşkusuna ortak olan ve müminlerin bu sevincini şiirine yansıtan isimlerden biri Büceyr b. Zühreir b. Ebî Sülmâ el-Müznî'dir. O, aşağıdaki şu ifadelerle fethin ordusuna katılan müminlerin zaferini övmekte ve müşrikleri de yermektedir:

نَفَى أَهْلَ الْحَبْلَقِ كُلِّ فَجٍّ مَزَيْنَةً غَدُوَّةً وَبَنُو خُفَافٍ

⁴⁸ Sevgilinin geride bıraktığı mekânlara duyulan özlem anlamındadır. Bkz. Mustafa İbiş, ATLÂL: Şiirde, Sevgilinin Geride Bıraktığı Mekân ve Harabelere Duyulan Özlem (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2021), 9-12.

الْخَيْرِ بِالْأَبِيضِ الْخِفَافِ
وَأَلْفٍ مِنْ بَنِي عُثْمَانَ وَافٍ
وَرَشَقًا بِالْمُرَيَّةِ الْإِطَافِ
كَمَا انْصَاعَ الْفَوَاقِ مِنَ الرِّصَافِ
بِأَرْمَاحِ مُقَوِّمَةِ الثَّقَافِ
وَأَبُوهَا نَادِمِينَ عَلَى الْخِلَافِ
مَوَاقِفَنَا عَلَى حُسْنِ التَّصَافِ
غَدَاةَ الرُّوعِ مِنَّا بِالنَّصَرِافِ

صَرَبْنَاَهُمْ بِمَكَّةَ يَوْمَ فَتْحِ النَّبِيِّ
صَبَحْنَاَهُمْ بِسَبْعٍ مِنْ سُلَاطِمِ
نَطَا أَكْثَافَهُمْ صَرْبًا وَطَعْنَا
تَرَى بَيْنَ الصُّفُوفِ لَهَا خَفِيفًا
فَرَحْنَا وَالْجِيَادُ تَجُولُ فِيهِمْ
قَالَبْنَا غَايِمِينَ بِمَا اشْتَهَيْنَا
وَأَعْطَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ مَنَّا
وَقَدْ سَمِعُوا مَقَالَاتَنَا فَهَمُّوا

Sabahleyin Müzeyne halkı ile Benû Hifâf, Habellak halkını her yöne sürgün etti. İyilik sahibi Nebi'nin fethi gününde onları Mekke'de keskin kılıçlarımızla vurduk.

Süleym kabilesinden yedi yüz ve Benî Osman kabilesinden de tam bin kişiyle sabahleyin tepelerine bindik.

Omuzlarını (boyunlarını) vuruyor, yaralıyor ve en iyi oklarla onları ok yağmuruna tutuyorduk.

Saflar arasında sesler duyarsın. Tıpkı okun, üzerine bükülen ipten ayrılması gibi.

Atlar aralarında dolaşırken bizler, sağlam ve düzgün mızraklarla geçtik.

Bizler, istediğimiz ganimetlere kavuştuk. Onlar ise tersine pişmanlıkla karşılaştılar. Allah Resulü'ne olan güzel sevgimiz gereği ona verdiğimiz ahitlerimizi (verdiğimiz sözü) yerine getirdik.

Onlar, sözlerimizi duyar duymaz o korku dolan günün sabahında bizden ayrılıp yola çıkmaya karar verdiler.⁴⁹

Büceyr b. Züheyr, kabilesiyle birlikte Mekke'in fethine eşlik etmiş ve fethin coşkusunu şiirine aktarmıştır. Müslümanların elde ettiği zaferi överek bu coşkuya ortak olmuştur. Şiirinde iki ordunun karşılaşmasını dile getirmiş ve Müslümanların kararlılığından, sabrından, metanetinden ve tevekkülünden bahsetmiştir. Müşriklerin ise zelil ve hakir duruma geldiğini dile getirmiştir. Ayrıca şiirinde müminlerin cengâverliğini, cesaretini ve atlarının şaha kalkmasını övmektedir. Ayrıca Allah'ın yardımının müminlerin kılıcının golgesinde olduğunu ifade etmiştir.

Büceyr'in şiiri farklı belagat sanatlarını içermektedir. Şair كَمَا انْصَاعَ الْفَوَاقِ مِنَ الرِّصَافِ okun, üzerine bükülen ipten ayrılması gibi, derken savaşta yaşanan karmaşayı yaydan fırlatılan oka benzetmiştir. Aynı şekilde صَبَحْنَاَهُمْ، صَبَحْنَاَهُمْ، صَبَحْنَاَهُمْ onları vurduk, sabahleyin tepelerine bindik ve atlarla arasından geçtik gibi ifadelerle şiire canlılık katmıştır. Bu öyküleme sanatı vesilesiyle şiiri adeta video şeridi gibi muhatabın zihninde canlandırmıştır. Şair غَايِمِينَ ve نَادِمِينَ kazançlı ve pişman gibi zıt anlamlı ifadeleri bir arada kullanarak tibâk sanatı aracılığıyla şiirin temasını daha da zihinlere kazımayı hedeflemiştir.

⁴⁹ İbni Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/425-426. Bu dizeler aynı zamanda Büceyr'in kardeşi Ka'b b. Züheyr'e de nispet edilmiştir. Bk. Ebû'l-Mudarrab Kâ'b İbn Züheyr, *Divânü Kâ'b b. Züheyr*, thk. Alî Fâ'ûr (Beyrut: Dârü'l-Kutübü'l-İlmiyye, 1997), 52-53.

Hiz. Peygamber'e tabi olduklarından ötürü övünen ve bunun kendisi ve kavmi için bir övünç kaynağı sayan isimlerden biri de Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî'dir. İbn Mirdâs bu coşkunu şu ifadelerle dile getirmektedir:

مِنَّا بِمَكَّةَ يَوْمَ فَتَحَ مُحَمَّدٍ
نَصَرُوا الرَّسُولَ وَشَاهَدُوا أَيَّامَهُ
فِي مَنْزِلٍ ثَبَتَتْ بِهِ أَقْدَامُهُمْ
جَرَتْ سَنَابِكُهَا بِخَدِّ قَبْلِهَا
اللَّهُ مَكَّنَهُ لَهُ وَأَذَلَهُ
عُودَ الرِّئَاسَةِ شَامِخَ عَرْيَتِهِ
أَلْفَ تَسِيلٍ بِهِ الْبَطَاحُ مُسَوِّمٌ
وَشِعَارُهُمْ يَوْمَ الْإِقَاءِ مُقَدِّمٌ
ضَنْكُكَ كَأَنَّ الْهَامَ فِيهِ الْخَنْتَمُ
حَتَّى اسْتَقَادَ لَهَا الْحِجَارُ الْأَذْهَمُ
حُكْمُ السُّيُوفِ لَنَا وَجَدٌ مَزْحَمُ
مُتَطَلِّعٌ تُغَرِّ الْمَكَارِمُ خَضْرَمُ

Muhammed'in Mekke'yi fethettiği gün, Bitâh denilen mahallelerine akan bizden bin kişi vardı.

Onlar, Resulullah'a destek olup onun bu gününe şahit oldular. Onların arzusu ise buluşma gününe (şehit olup Allah'a kavuşma gününe) bir an önce kavuşmaktır.

Onlar, ayakları sağlam basan bir evdeydiler (inandılar). Öyle sıkıntı içindeydiler ki, kafalar sanki acı kavun gibiydi.

Bundan önce, atlarının ön ayak toynakları Necd'e uğradı. Ta ki, tüm hicaz ona boyun eğdi.

Allah ona güç verdi ve buraları ona musahhar kıldı. Kılıçların hâkimiyeti bizdedir Çünkü bizler, kalabalık bir aileye sahibiz.

Başkanlığın deneyimli ve eskisi göz kamaştırıcı ve gururludur. Cömertliklere ve iyiliklere arzuludur.⁵⁰

İbn Mirdâs bu şiirinde kavminin Hz. Peygamber'e olan bağlılığından bahsetmiş ve fetih sırasındaki sayıca çokluğundan dolayı kabilesini methetmiştir. Ayrıca savaşlarda göstermiş oldukları cesaret, yiğitlik ve fedakârlıkları övmüştür.

Şair şiirini, dilin estetiğini yansıtan ve duyguları ile fikirleri etkili bir şekilde ön plana çıkaran bir dizi belagat sanatlarıyla süslemiştir. Şair, kafalar sanki acı kavun gibiydi, sözüyle zor ve savaş anındaki koşulları kafaların acı kavun gibi darmadağın olma durumuna benzeterek istiare yoluna gitmiştir. Yine başkanlığın deneyimli ve eskisi göz kamaştırıcı, sözüyle liderin statüsüne mecazi bir açıdan istiare yoluyla atıfta bulunarak liderlik direğini yüksek bir hurma ağacına benzetmiştir. Şair aynı şekilde مَكَّنَهُ güç ve أَذَلَّ zillet gibi birbirine zıt olan ifadeler kullanarak tezat sanatına yer vermiştir. Şair yine وَشِعَارُهُمْ يَوْمَ الْإِقَاءِ onların arzusu ise buluşma gününe bir an önce kavuşmaktır, sözüyle zafere ve övgüye kinayedde bulunmuştur.

Mekke'nin Fethi'nin hemen akabinde kabilesinin İslâm dinine yaptığı hizmet ve gösterdiği kahramanlıkla övünen isimlerden biri de Beşîr b. Urfuta b. el-Haşhâş'dır. Beşîr, kavminin cesaretini, İslam dinine girip şereflendiğini ve bu konuda başkalarına örnek olduğunu şu ifadelerle dile getirmektedir:

⁵⁰ Ebû'l-Heysem Abbâs b. Mirdâs Mirdâs, *Dîvân -el-'Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî-*, thk. Yahyâ el-Cebûrî (Bağdat: Vizâretü's-Sekafe ve'l-İ'lâm, 1388), 143.

طَلَعْنَا أَمَامَ النَّاسِ أَلْفًا مُقَدِّمًا
مِنَ النَّاسِ أَلْفًا قَبْلَنَا كَانَ أَسْلَمًا
هَذَا لِنَتَّقُواهُ وَمَنْ فَاتَعَمَّا
كَتَابَتْ لَهُمْ كَانُوا أَعْقَى وَأَظْلَمًا
فَلَيْسَ بِمَعْمُورَاتٍ أَوْ تَزْعَفَتِ الدِّمَا
وَقَدْ كَانَ يَوْمًا نَاقِعَ الْمَوْتِ مَظْلَمًا
فَضَاءَ نَبِيِّ عَادِلٍ جِيَنَ حَكَمًا
وَسَلَّ كُلُّ ذِي عِلْمٍ عَلَيْنَا لِنَعْلَمَا

وَلَحْنُ غَدَاةَ الْفَتْحِ عِنْدَ مُحَمَّدٍ
وَزِدْنَا فَضُولًا مِنْ رَجَالٍ وَلَنْ تَجِدَ
بِنِعْمَةِ ذِي الْعَرْشِ الْمَجِيدِ وَرَبَّنَا
نُضَارِبُ بِالْبَطْحَاءِ دُونَ مُحَمَّدٍ
إِذَا مَا اسْتَلَّ النَّاهُنَّ يَوْمًا لِبُوقَعَةٍ
وَيَوْمَ حُنَيْنٍ قَدْ شَهِدْنَا هِيَاجَةً
فَكَانَتْ لَنَا الْيُمْنَى عَلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ
هَسَائِلٌ عَنْ هَذَا قُرَيْشًا وَعَظِيرَهَا

Fetih sabahı, Muhammed'le birlikte bin kişiyle önceden halkın önüne çıktık.

Çok değerli kimselerle sayımızı artırdık. Bizden önce Müslüman olan bin kişi (bu çoklukta başka bir kabile) bulamazsınız.

Arşın sahibi ve rabbimizin lütfuyla... Bizi takvaya hidayet etti ve bize nimetler ihsan etti.

Biz, Muhammed olmadan Bathâ'da onların (müşrikler) güçleriyle çarpışıyoruz. Onlar (Müşrikler güçlü olduğu dönemlerde) daha merhametsiz ve daha zalimlerdi.

Eğer herhangi bir gün, gelişen herhangi duruma karşı kılıçlarımızı kınından çıkarsaydık, yıkılmayan ev veya akmayan kan kalmazdı.

Huneyn gününde kargaşaya tanık olduk. O, pek çok ölümün yaşandığı karanlık bir gündü.

Bu, bizim tüm insanlara olan bereket ve lütfudur. Adil bir peygamberin hüküm vermesiyle oluşan hükümdür."

O halde öğrenmek için Kureys'e ve diğerlerine ve hatta her bilgili kişiye bunu sorun (o zaman anlatılanların hakikati ifade ettiğini olduğunu öğrenip anlarsınız).⁵¹

Beşîr b. Urfuta şiirinde, kabilesiyle birlikte Hz. Peygamber'in etrafında kenetlendiğini ve bu konuda öncü bir millet olduğundan bahsetmiştir. Sayıca bu kadar kişinin daha önce İslamiyet'i seçmediğinden söz etmiştir. Kavminin savaşçılığından bahsetmiş ve Mekke'nin hemen ardında gerçekleşen Huneyn savaşında da aynı cesareti gösterdiğine değinmiştir. Onların bu cesaretine tüm Kureysliler'in ve bilenlerin tanık olduğunu zikretmiştir.

Beşîr b. Urfuta şiirini, bir dizi belagat sanatıyla süsleyerek ona derinlik katmayı hedeflemiştir. Şair, kendisinin ve kavminin eylemlerini, değerlerini ve meziyetlerini teşbih yoluyla diğer insanlarla karşılaştırmış ve üstünlüklerini vurgulamıştır. أَظْلَمَ – عَادِلٍ adaletli ve zalim gibi zıt anlamlı ifadeler kullanılarak tibâk sanatını kullanmıştır. Burada dizelerini etkileyici bir karşılaştırmayla sunmuştur. Şair yine belirli bir anlamı veya düşüncüyü güçlendirmek ve ona vurgu yapmak amacıyla kelimelerin yerlerinde değişikliğe gidip takdim ve te'hîr sanatına başvurmuştur. Bu da şiire estetik ve özel bir

⁵¹ İzzeddin İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî Marîfeti's-şahâbe*, thk. Alî Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dârü'l-Kutûbî'l-İlmîyye, 1410), 1/387, 400; Ebü'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed el-Begavî, *Mucemü's-şahâbe*, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Ceknî (Kuveyt: Dârü'l-Beyân, 1421), 1/311.

ritim kazandırmıştır.

Sonuç

Bu çalışma, Mekke'nin Fethi sırasında şairlerin söyledikleri şiirleri ve temaları konusunu ele almıştır. Mekke'ni Fethi İslâm dininin resmen kabul edilmesinin birer somut örneğidir. Fethi ile birlikte Müşrikler, İslâm'a ve Müslümanlara eziyet ve hakaret etmekten vazgeçmiş ve birçoğu ya İslamiyet'i kabul etmiş veya ona olan saldırganlığından vazgeçmiştir. Bu yüzden Mekke'nin Fethi hem Müslümanlar açısından hem de İslâm dini açısından kritik bir öneme sahiptir. Müslümanlar bu savaştan sonra savunma ve müdafaa hattından saldırı ve taarruz aşamasına geçmişlerdir. Ayrıca diğer milletler ve dinler tarafından da tanınırlığı kabul edilmeye başlanmıştır. İslâm dininin dönüm noktalarından olan Mekke'nin Fethi'nin ayrı bir özelliği daha vardır. O da fetih esnasında dile getirilen şiirlerdir. Bu şiirler manevi açıdan hem fethi yardımcı olmuş hem de çağları aşan söylemleriyle dilden dile sirayet etmiştir.

Savaş meydanlarında söylenen şiirler, Câhiliye döneminden itibaren süregelen Arap kültürünün bir yansımasıdır. Bu kültür, daha sonra İslâmî dönemde de devam etmiştir. Şairler, insanları şiirleriyle savaş meydanına çağırır ve onları cesaretlendirirlerdi. Ordular Savaş meydanında söylenen kahramanlık destanlarıyla coşturulur ve savaşa hazır hale getirilirdi. Onun için savaş meydanında iyi bir şaire veya şairlere sahip olmak birer ayrıcalıktı. Muharebelerde söylenen şiirlerin etkisi kılıçların etkisinden daha tesirliydi.

Mekke'nin Fethi'ne eşlik eden şiirlere bakıldığında bunların birçok amaçla söylendiği açıktır. Bunların hangi sebeple veya amaçla söylendiği birçok konuda irdelenebilir. Fakat bunlar ilk etapta hangi bağlamda ve amaçla söylendiğine bakılarak sınıflandırılmıştır. Bu anlamda şair şiirinde, bazen hedefinden sapmış ve bambaşka konulara daldığı görülmüştür. Konu ilk olarak fethi sebep olan olaylarla başlatılmıştır. Devamında savaşın gidişatına bağlı olarak gelişen olaylara karşı verilen tepkiler dile getirilmiştir. Daha sonra savaş bitiminde bunun hislerde ve duygularda uyandırdığı etki manzum biçimde şairlerin şiirlerindeki yansıması zikredilmiştir.

Mekke'nin Fethi'ne konu olan şiirlerin tematik bakımından irdelenmesi, şiirlerin etki gücünü göstermesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü şiir sanatı, barındırdığı üstün dil üslubuyla birlikte işlenen konunun ortaya koyduğu ana meseleye odaklanmaktadır. Bu yüzden şiirde kullanılan dil ve işlenen konu şiirin ana motifi olan temasını ortaya koymaktadır. Şiirde işlenen konunun teması tespit edilirken süreç dikkate alınmış ve bağlamından koparılmadan hedeflenen anlam irdelenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda şiirde kullanılan ifadelerin arka planı ve ima edilen manalar tespit edilerek gün yüzüne çıkarılmıştır.

Mekke dönemi şiirleri kategorisinde değerlendirilen bu dönemdeki şiirler, dönemin sosyal, kültürel ve dini yapısını yansıtan önemli temalara sahiptir. Bu dönemdeki şiirlerde aşk, ayrılık, kahramanlık, medih, hamaset ve toplumsal eleştiri gibi konular ön plandadır. Bu temalar, bireylerin duygularını, toplumsal değişimleri ve insan ilişkilerini derinlemesine ele alır. Günümüzde bu temaların önemi, insanların evrensel duyguları ve deneyimleri ile bağlantı kurabilmesinde yatmaktadır. Bu temaların birçoğu modern yaşamda hala geçerliliğini korurken, sevginin terk ettiği mekâna olan özlemi dile getiren atların vatan sevgisine dönüşmesi gibi bazı konuların temaları farklı mecralara evrilmiştir. Bu da şiirdeki dinamizmin doğal ve canlılığını göstermektedir.

Bu dönemde söylenen şiirler, tarihi ve kültürel bağlamda zengin bir miras sunmakta ve çağdaş insanın ruh haline hitap etmektedir. Dile getirilen bu şiirler, Arap edebiyatının zengin bir parçası olup hem edebi hem de dini miras açısından önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde yazılan şiirler, İslam öncesi dönemdeki inanç ve değerleri yansıtmaktadır. Şairler, putperestlik, toplumsal adalet ve ahlaki değerler gibi konuları işlerken, aynı zamanda İslam'ın getirdiği yenilikler ile olan çatışmayı da ortaya koyarlar. Bu şiirler, dönemin sosyal, kültürel ve dini yapısını yansıtır. Edebi açıdan ise, bu dönemdeki şiirler, özgün dil kullanımı, estetik ve ritim açısından değerlidir. Şairler, söz sanatları, mecazlar ve sembol ifadelerle duygularını aktarırken, Arap kültürünün değerlerini ve geleneklerini ön plana çıkarırlar.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve istifade edilen tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been complied with in the preparation of this article and all the studies utilised are mentioned in the bibliography.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

Abdullâh b. Revâha, Ebû Muhammed. *Dîvânü 'Abdillâh b. Revâha ve dirâse fi sîretihî ve şî rih*. thk. Velîd Kassâb. Riyad: Dârü'l-'Ulûm, 1982.

Anî, Sâmi Mekkî el-' . *el-İslâm ve şî'r*. Kuveyt: Alemü'l-Ma'rife, 1990.

Aydınlı, Abdullah. "İkrime b. Ebû Cehil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/42-43. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

Begavî, Ebû'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed el-. *Mu'cemü's-şâhâbe*. thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Ceknî. 5 Cilt. Kuveyt: Dârü'l-Beyân, 1421.

Bozkurt, Nebi - Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Mekke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/555-563. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Cubûrî, Yahyâ el-. *Şî'rü'l-muḥaḍramîn ve es.erü'l-İslâm fih*. Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1964.

Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvut vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421.

Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, Müslim. *el-Câmi u's-şâhîḥ*. thk. Abdülbâkî Muhammed Fuâd. 8 Cilt. Kahire: Matba'atu İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1374.

Erul, Bünyamin. "Süheyl b. Amr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/30. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *el-Müstedrek ale's-Şâhîḥayn*. thk. Âdil Mürşîd vd. 9 Cilt. y.y.: Dârü'r-Risâleti'l-Alemiyye, 1439.

Hamîdullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/297-299. Ankara: TDV Yayınları, 1998.

Hassân b. Sâbit, Ebû'l-Velîd. *Dîvânu Ḥassân b. Sâbit*. thk. Abde Alî Mühenna. Beyrut: Dârü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1994.

İbiş, Mustafa. *ATLÂL: Şiirde, Sevgilinin Geride Bıraktığı Mekân ve Harabelerine Duyulan Özlem*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2021.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *eṭ-Ṭabaḳâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir 'Ata. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1990.

İbn Züheyr, Ebû'l-Mudarrab Kâ'b. *Dîvânu Kâ'b b. Züheyr*. thk. Alî Fâ'ûr. Beyrut: Dârü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1997.

İbni Hişâm, Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye li İbn Hişâm*. thk. Mustafâ es-Sukâ vd. 2 Cilt. Mısır: Mektebetü ve Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1955.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin. *Üsdü'l-gâbe fi Ma rifeti's-şâhâbe*. thk. Alî Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdülmevcûd. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1410.

Kâ'b b. Mâlik, Ebû Abdillâh. *Dîvânü Kâ'b b. Mâlik el-Enşârî*. thk. Sâmi Mekkî el-'Anî. Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1966.

Kâdî, en-Nü'mân Abdülmüteâl el-. *Şi'ru'l-futûhi'l-İslâmiyye fî şadri'l-İslâm*. 3 Cilt. Mektebetu's-sekâfeti'd-Dîniyye, 2005.

Kapar, Mehmet Ali. "Safvân b. Ümeyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/486-487. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Mâlikî, Hasan b. Muhammed el-Meşşât el-. *İnâretü'd-dücâ fî meğâzî hayri'l-verâ şallallâhu aleyhi ve sellem*. Cidde: Dârü'l-Menâhic, 1426.

Mirdâs, Ebü'l-Heysem Abbâs b. Mirdâs. *Dîvân -el-'Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî-*. thk. Yahyâ el-Cebûrî. Bağdat: Vizâretü's-Sekafe ve'l-İ'lâm, 1388.

Nüveyrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb en-. *Nihâyetü'l-ereb fî fünûni'l-edeb*. 33 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 1423.

Şerîfî, Hind Bintu Mustafâ Muhammed et-Tayyib. *Fethu Mekke: Dirâse Da'viyye*. Suudi Arabistan: Riyad Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1420.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Câmi'u'l-beyân an tevîli âyi'l-Kurân*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Mekke: Dârü't-Terbiye ve't-Türâs, b.y.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm. 11 Cilt. Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1967.

Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Londra: Alemü'l-Kütüb, 1965.